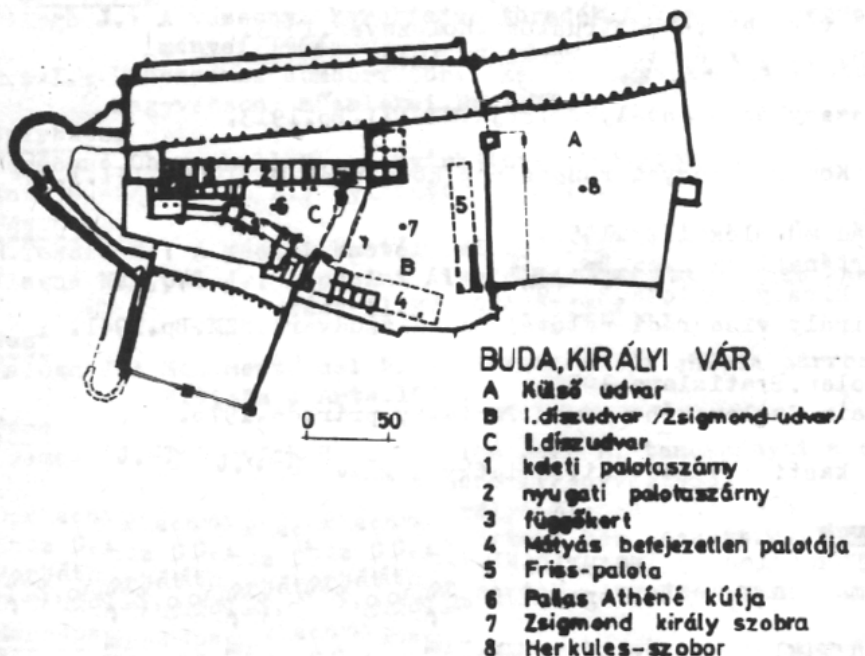

1. Mátyás király építkezései Budán és Visegrádon (előzmények, lehetséges mestere, a paloták vázlatos elrendezése és jellemző reneszánsz bővítményei)

- első reneszánsz épületek: Mátyás palotái (budai vár K-i szárnya és annak udvara, a visegrádi palota, a nyéki villa)
- stílusuk a toszkán reneszánszt követte
- kialakul a homlokzat rendje (félkörívekkel vagy egyenes gerendázatokkal kapcsolt oszlopsorok), ablak és ajtótipusok, dekoratív motívumok → mintaképpé váltak
- Mátyás építész a firenzei Chimenti chamicia volt
- Budán jelentős kőfaragóműhely, innen ismerték meg az olasz motívumokat és vitték tovább

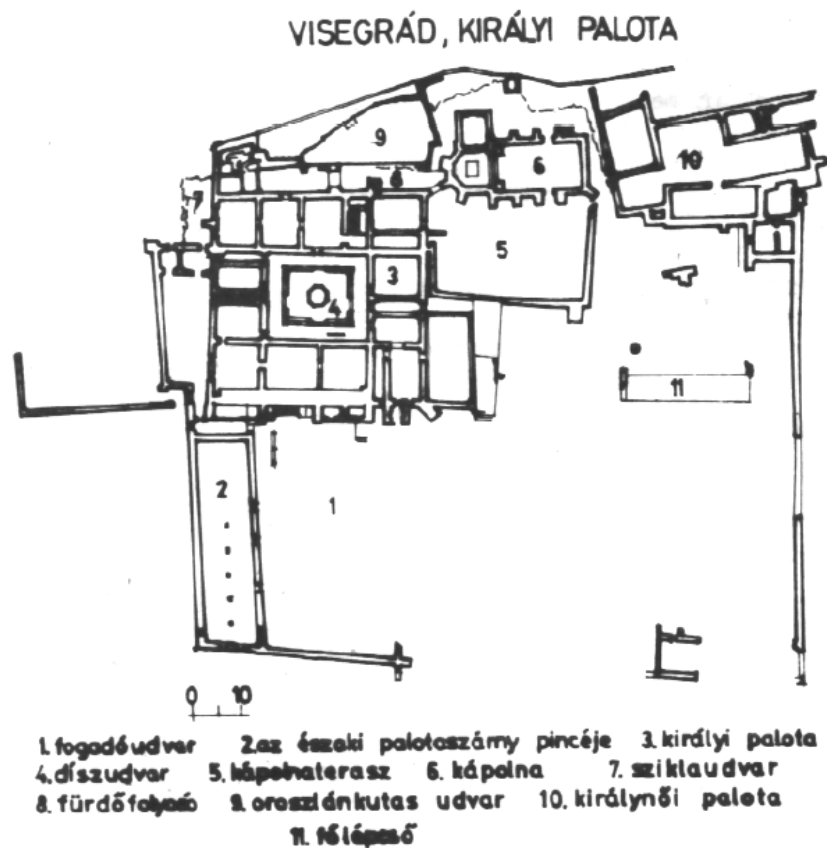
Buda, királyi vár

- a középkori budai királyi palota fénykora Mátyás uralkodásának idejére esik
- építkezései terjedelmében csak kis mértékben növelték a palotát, viszont jelentős átalakításokat hajtott végre a régebbi épületrészekben és homlokzataikon
- első építési szakasz:
 - a II. díszudvar körülötti egyes épületrészek átalakítása:
 - a K-i, dunai palotaszárnyat (itt volt a Corvina könyvtár);
 - az ehhez kapcsolódó D-i szárnyat;
 - az Anjou palota É-i részét (itt lehetett a trónterem)
 - a 80-as évek elején elkezdett Zsigmond-féle NY-i szárny átépítését csak II. Ulászló idején fejezték be
 - a II. díszudvart alul árkádos oszlopsor, felette vízszintes gerendázattal lezárt, báboskorlátos tornác övezte 3 oldalról
 - a munkákat a firenzei Chimenti Camioia és a vele együtt dolgozó öt firenzei mester irányította
- második építési szakasz:
 - nyolcvanas évek végén
 - a vezető mester Giovanni Dalmata
 - az I. díszudvar K-i oldalán állt, befejezetlenül maradt palotát építik (87-90)
- a Mátyás idején átalakított épületrészek pilaszterek nélküli homlokzatait övparkányok tagolták és túlnyomórészt kőkeresztes ablakok díszítették
- átalakítása a toszkán quattrocento második szakaszához kapcsolódik
- hatása: Magyaró.-on, Cseho.-ban, Lengyelo.-ban is nagy volt
- utóélet: csak töredékek maradtak ránk;
Szapolyai János megbízásából Domenico da Bologna végzett erődítési munkákat (1531 – 40)

Visegrád, királyi palota

- Anjouk, majd Zsigmond uralkodása alatt épült ki a XIV.században, a domborzati adottságokhoz idomuló szabad elrendezéssel
- Mátyás bővíti, átépíti a XV.század 70-es éveitől – '80-as közepéig
- a 3 szintes teraszrendszert a királyi és királynői palota és az ezeket összekötő kápolna övezte
- királyi palota mögött oroszlános kúttal díszített IV.terasz
- átépíttette a díszudvarát, melynek földszintjét késő gótikus kerengő (1484) övezi, emeletét orsós-pilléres mellvédű, oszlopos-gerendázatos loggia vette körül
- udvar közepén vörösmárvány díszkút → építményét Mátyás építésze (talán Camioia) tervezte, szobrász-alkotója a Márványmadonnák mestere (főleg Giovanni Rieoi da Salával azonosítják), a palotakápolna-bejárat lunettájának domborműve is az övé
- kápolna fehér-márvány tabernákulumát Benedetto da Majano vagy műhelyének egy tagja készítette
- romjainak feltárása 1934 óta

2. A buda-nyéki királyi villaegyüttes építészeti kialakítása, előzményei és hatása. Nevezzen meg további mulatópalota-épületet a magyar reneszánsz építészetből!

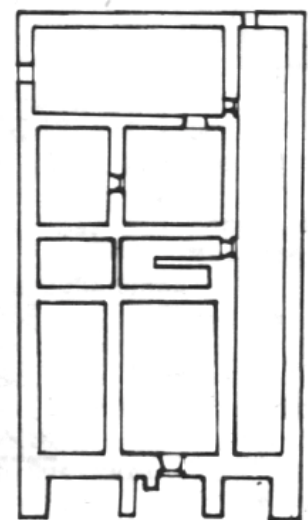
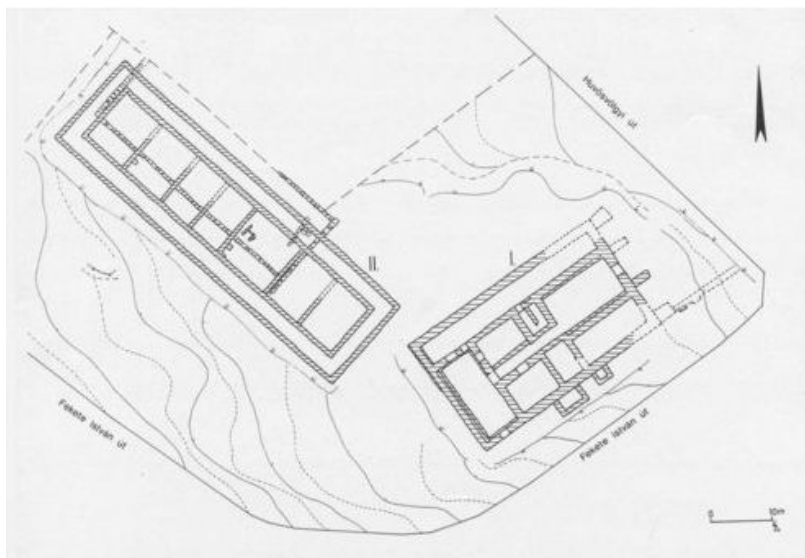
Mátyás villái:

a budai vártól DNY-ra fekvő kertrészben a Villa Marmorea,
 a pesti,
 legjelentősebbek: nyéki villák

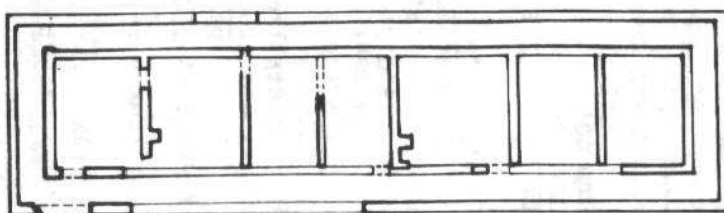
Nyéki Villák

- építése: 1480-as évek második felétől 1490-es évekig
- előzmény: Zsigmond-kori vadászkastély volt
- két, téglalap alaprajzú épületből állt, a kisebbik:

- az I.számú villaépület (ún. vadászkastély)
 - 35×21 m-es kisebbik, emeletes, két traktusos épület volt, ÉNY-i oldalán loggiával (a loggia és a balusztrád a reneszánsz építészet két jellegzetes motívuma)
 - emeleti szintjére az épületen belül lépcső vezetett fel
 - az épület alatt dongaboltozattal fedett pincék voltak
- a II.számú villaépület (ún. nyaraló)
 - a nagyobbik, 59×17 m méretű villa az előbbihez viszonyítva majdnem merőleges irányban állt
 - körben loggia övezte
 - az ún. fogadóépületet fából készült falakkal osztották külön helyiségekre
 - épület tömbjét teljes egészében vette körül loggia
- mindkét épületből csak az alapfalak maradtak meg, az emeletek beosztását és a nyílások kiosztási rendszerét nem lehet kikövetkeztetni
- a villák építészeti előképe a budai királyi palota nyugati szárnya lehetett, amely mind alaprajzával, mind az udvari oldalán kialakított árkádos folyosójával azonosságot mutat a nyéki épülettel
- az épületekből több mint 2000, budai márga anyagú faragvány maradt meg (ajtó- és ablakkeretek, oszloptörödékek, fejezetek, lábazatok, törpepillérek, díszített frízek, kandallótörödékek, stb.) → egyik töredéken Mátyás király és Aragóniai-ház emblémái, de van II. Ulászló címerével díszített törpepillér is
- az épület építésének kronológiája úgy képzelhető el, hogy az építkezést Mátyás kezdte meg, de csak II. Ulászló alatt fejezték be
- utóélet: a törökök a kastélyt elpusztították, az épület régészeti feltárására az 1931-33, 1938-42, 1956-ban, majd 1992-93-ban került sor, ma a Húvösvölgyi úton lehet fellelni
- hatása: a magyar építészet kora reneszánsz korból fennmaradt kevés emléke közé tartozó épületek hatással lehettek a magyar vidéki udvarház-típus (a kúria) későbbi kialakulására

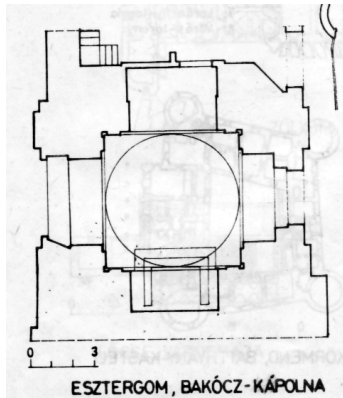

NYÉK, I. VILLA

NYÉK, II. VILLA

3: Esztergomi Bakócz kápolna:

Bakócz Tamás esztergomi érsek építtette.

Az első centrális reneszánsz építmény Itálián kívül.

ELŐKÉPEI: itáliai előképek, ehhez képest jellegzetes új vonása az egységes vörösmárvány-kő használata.

Görögkereszt-formájú alaprajzú terét eredetileg kazettás, cselegyes gömbkupola fedte, a lunettákban ablakokkal.

Kora cinquecento jellegű kápolna, Giuliano da Sangallo köréből.

HATÁSÁRA készült a krakkói Wawel-székesegyház Zsigmond kápolnája.

4. Milyen itáliai elméleti munkák hatottak a (szabályos) sokszög alaprajzú magyarországi várkastélyok építészeti kialakítására? Mutasson be egy szabályos négyszög és egy szabályos ötszög alaprajzú 16. századi példát.

- Itáliai építészek az Udvari Haditanács alkalmazásában álltak, a törökök miatt kellett várakat építeni
- Lombardia híres építőmesterek hazája; a vitruviusi szabály szerint érteniük kellett a hadiépítészetéhez is
- Észak-itáliai manierizmus a jellemző rájuk
- A dór és toszkán oszloprend, valamint a rusztikázás a „férfias”, így hadiépítményekre az a jellemző (jón, korinthuszi o. a „nőies”, → a reprezentatív épületeken, templomokon)
- Architettura militare új elméleteit jól ki lehetett próbálni a háborús Mo-n:
Síkvidék → szabályos sokszögű erődítésforma (Kanizsa, Győr, Érsekújvár), ideális városalaprajz (Itáliában csak jóval később jelenik meg)
- Óolasz bástya: ék alakú, ötszög négy oldalával határolt építmény
- Újolasz bástya: ua. védőfülekkel
- Hegyes területeken ez nem volt megvalósítható, itt a régi várakat modernizálták

Itáliai mesterek által épített magyar várak:

Giovanni Spezio, Pietro Ferrabosco: Pozsonyi vár

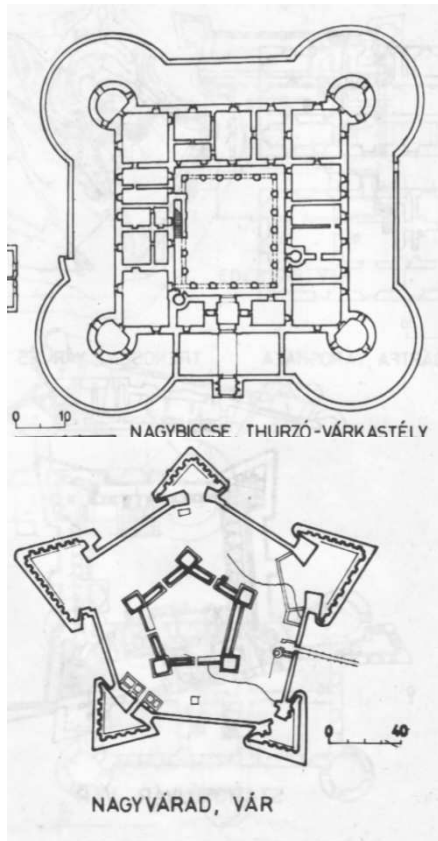
Pietro Ferrabosco: Győr

Donato Grazioli: Tata, Sárvár

Cristoforo della Stella: Szendrő, Munkács, Eger

Ottavio Baldigara: Érsekújvár (hatszögletű)

Matija Gambon: Károlyváros

Szabályos négyszög alaprajzú:

Nagybiccse:

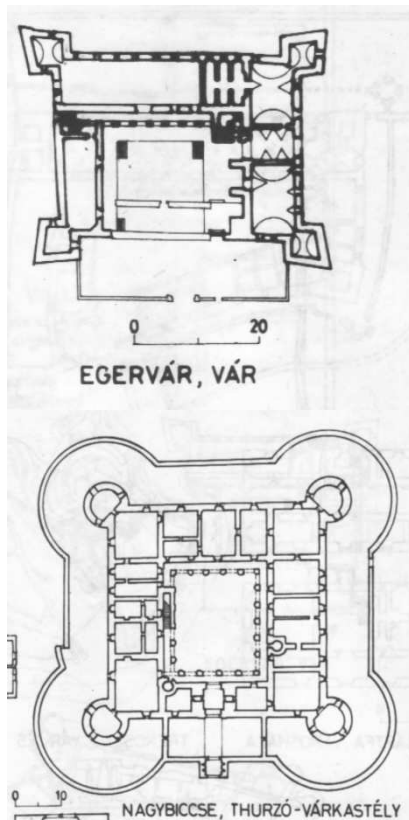
- Thurzó kastély
- első kerekbástya vk. Mo-n
- négyzet alaprajz
- téglalap alakú udvar, ennek földszintjén pilléres, emeletén oszlopos, félköríves árkádok húzódnak
- a falakat magyar és külföldi hősöket ábrázoló falképek díszítik
- magastető
- kapu felett kaputorony

Szabályos ötszög alaprajzú:

Nagyvárad:

- szabályos várak legmonumentálisabb magyar emléke
- ötszögletű, újolaszbástya, pártázatos palota
- olasz és magyar építészek építették
- fővár → kör alakú kővár → ötszögletű vár vizesárok
- 7 magyar király nyugszik itt

5. Mi jellemző a (szabályos) sokszög alaprajzú magyarországi reneszánsz várkastélyok építészeti kialakítására? (alaprajz, térformálás, torony, bővített és redukált típusok, pártázat) Nevezzen meg országrészenként két-két konkrét példát, és jellemezze karakterét!

Szabályos, négyszög alaprajzú, árkádokkal körülvett, zárt udvarú várkastélyok. Első példája: Nagykanizsa (elpusztult)

Nyugat-Magyarország:

- Olasz, lombard hatás
- Hadiépítészetben jártas építészek: Pietro Ferrabosco, Donato Grazioli
- Árkádokkal övezett négyszögű udvarok (polgári építészetben is megjelenik: Sopron, Győr, Lőcse)
- Kis nyílásokkal áttört saroktoronyok
- Lapos domborzatú kapuk
- Példák:

Sopronkeresztúr: Nádasdy családé, építés: 1621-43, Kabold, Lakompak, Mogyorókerék

Egervár: egyik oldal felnyitása → U-alakú alaprajz, udvarok tágasak, toszkán oszlopos árkádmotívumokkal

Felvidék:

- Felső-magyarországi pártázatos reneszánsznak is szokták nevezni, de az csak a Szepesség és Sáros területe
- Lombard-velencei, lengyel és német hatás
- 3 részből áll: 1) Kassától Kárpátaljáig lévő területek, 2) bányavárosok (Besztercebánya), 3) Dunántúlhoz közeli részek (Pozsonytól a Vág völgyéig)

építették

- Udvarok árkádostása
- Zárt jellegű szabályos tömegek
- Vakolt falak
- Igénytelen keretezésű, szerény méretű, ritkán elhelyezett ablakok
- Gazdag, változatos rajzú pártázatok, alattuk törpe vakívsorok és azokban alakos szgraffittó díszek
- Szgraffittók (két vagy több eltérő szint vékony vakolatrétegben hordanak egymásra és így kaparják ki a díszítést)
- Példák:

Nagybiccse: Thurzó kastély, első kerekbástyás vk. Mo-n, kapu felett kaputorony
Bethlenfalva, Frigyesvágás, Nagyőr, Friccs, késmárki Thököly várkastély

Erdély:

- Lombard hatás, de a török elválasztja a területet Itáliától → népi motívumokkal keveredik (virágdíszes motívumok, indadíszes keretezések, hímes oszlopok = virágos reneszánsz)
- Kolozsváron jelentős kőfaragó iskola működik
- Klasszikus akantuszlevelek ujjas, karéjos lapu- vagy káposztalevelekké alakulnak
- Nyílásfoglalatok jellegzetes kiegészítői a címerek, monogramok, feliratok
- Példák:

Fogaras, keresdi Bethlen-kastély, Aranyosmeggyes

Nagyvárad: szabályos várak legmonumentálisabb magyar emléke, ötszögletű, újolaszbástyás, pártázatos palota, olasz és magyar építészek

6. Milyen előzmények hatására, milyen épülettípusokon, mely régiókban terjedt el a reneszánsz pártázat? Nevezzen meg legalább három, országrészt szerint eltérő példát.

A magyarországi késő reneszánsz építészet egyik közismert, régi stíluskategóriája az ún. "felsőmagyarországi pártázatos reneszánsz". A királyi Magyarország felvidéki részén a korszaknak valóban egyik leggyakoribb épületdíszítő formája a pártázat volt. Az épületek főpárkánya fölé építették (olykor attikafal közbeiktatásával) a változatos kiképzésű párták sorát. A pártázat, mint hangsúlyos architektonikus díszítőelem markáns részt vállalt a korabeli ornamentikában, valamint hatalompolitikában is, ugyanis elterjedése a XVI. században a közép-nemesség által építtetett várkastélyoknál nem csupán a védelmi funkciót, hanem inkább a birtokos nemes úri család gazdagságát hirdette. A Felvidék hegyes vidékén először a Thurzók és a Szapolyaiak építtették át középkori várakat reneszánsz stílusban (Trencsén Vára, Zólyom Vára, Árva Vára). Az első magyar pártázatos emlék 1564-ből származik, ez a bártfai Szent Egyed templom, melynek oldalkápolnájának pártázatáról hitelesen tudjuk, hogy olasz mesterek, Luganói János és Bernát építették. A Felvidéken és Erdélyben is elterjedt pártázatok a legtöbb helyen olasz mesterek építették, motívumai itáliai (lombardiai, vagy venetói) eredetűek, egyébiránt a hagyományosnak mondható fűrészfogas pártázatnak egy díszesebb formája. A pártázat („olasz fok” vagy „lengyel végződés”) itáliai eredetű, a legkorábbi Kelet-Európai emléket az 1520-as, 30-as években, Morvaországban és Lengyelországban keletkeztek. A lengyelországi pártázatok a legközelebbi rokonai a szepesség-isárosi terület pártázatainak. Úgy tetszik, Szepes és Sáros területén helyi stílusváltozata is kialakult, amely közvetlenül a hazánkban is szép számmal működő észak-olasz mesterektől eredt; a forma korabeli magyar elnevezése, az "olasz fok" is

erre utal. Formái igen változatosak; vakárkádssorrá redukálva is megjelenik, sőt, olykor vakolatból alakítanak ki pártázatmintát (Hédervár). Gyakran sgraffittóval együtt fordul elő; a sgraffitto többnyire ornamentális dísző (Késmárk), de olykor mint a fricsi Berthótykastély homlokzatán emberi alakok is megjelennek a díszítmények között. Mivel a pártázat mögött a tető alacsony lejtése miatt gyakran beázott a fődém, ezért a későbbi barokk átalakítások során a pártázatot legtöbbször lebontották, a tetőt pedig magas manzárdtetőre cserélték ki a tulajdonosok. Csak igen kevés esetben maradt fenn eredeti alakja, ezek jórészt a felvidéki várkastélyok, mint például Frics vagy Betlenfalva (Thurzó Faigel kastély).

Példák a pártázatos homlokzat jelenlétére:

Bártfa: Szent Egyed templom (1564)

Késmárk: Harangtorony (1525/91)

Popgrád /Popgrad: Harangtorony

Zólyomi vár (Anjou kori reneszánsz formára történő átalakítás)

Pozsony: Városháza

Trencsén: Vár (Thurzó építkezés)

7. A loggia eredete és szerepe a magyarországi reneszánsz kastélyépítészetben.

Nevezzen meg egy korai és egy kései példát.

- Loggia: oldalain részben nyitott, de fedett épületet, vagy épület homlokzatába mélyedő árkádos folyosó
- középkori eredetű, de maga az építészeti forma az ókortól ismert, a mediterrán térség építészetének volt fontos eleme mert szellős, és véd a nap melegétől
- középületeként – piacokként vagy gyülekező térként –, köztereket, utcákat kísérő folyosókként, templomok előcsarnokaként, kolostorok kerengőjeként, paloták udvarainak, homlokzatainak, kertjeinek díszeként.
- építészeti kiképzése: nyílásaik íves árkádok, vagy egyenes gerendázatúak, támaszaik oszlopok vagy pillérek, esetleg támaszcsoportok.

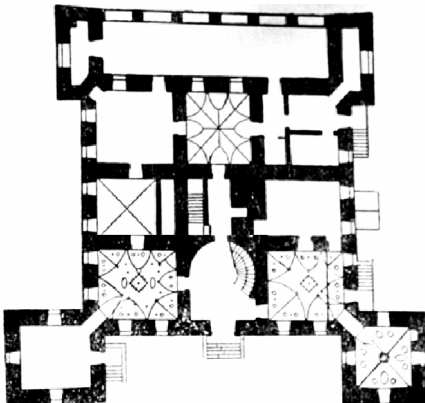
Kora reneszánsz: Vajdahunyad, vár

- 1446-53 között építi ki Hunyadi János
- gazdag tömegképzésű, késő gótikus lovagvár
- A szabálytalan várudvar északi oldalán, az ún. Aranyház előtt épült, Szilágyi Erzsébet és Mátyás idején, a XV.sz. utolsó harmadában az ún. **Mátyás-loggia**.

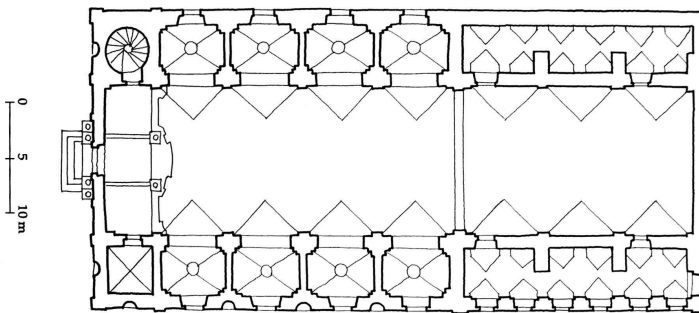
- Félkörös árkádivéit gótikus jellegű, nyolcszögű pillérek választják el
- ez az első fennmaradt [reneszánsz](#) építmény [Erdélyben](#). Rajta korabeli, késő gótikus freskó látható.
- Az 1965-68-as helyreállítás során a földszint árkádsorát is visszaállították, melyet Mátyás Idejében falaztak be az emeleti loggia építéskorár/.

Késő reneszánsz: Bethlenszentmiklós, Bethlen-kastély

- A négyzet alaprajzú, két sarokbástyás, háromtraktusos, udvar nélküli egyemeletes
- Bethlen Miklós tervezte és építtette 1668-83 között, korábbi udvarház helyén.
- Az északi homlokzatot két bástyaszerűen kiugró épületrész határolja.
- A déli, kerti oldalon armírozott keretezésű, tömör falfelületek között kétszintes, velencei előképekre utaló loggia kapott helyet
- Ennek sarokleveles oszlopai a sárospataki és keresdi loggia-oszlopokhoz hasonlóak
- 1764-ben restaurálták, s az új koronázó párkány és tetőzet kialakítása mellett a loggiát is a barokk jegyében formálták át.

8. Nagyszombati jezsuita templom alaprajza és homlokzata. Milyen európai előzményei voltak és miben módosult ehhez képest?

- A magyar barokk legelső épüete, eszterházy Miklós nádor építtette (1629-37) itáliai építésszek vezetésével.
- Egyhajós, egymástól függetlenített 4-4 kápolnával bővített, nyújtott szentélyes
- 2 tornyos homlokzat – Il Gesu kupola nélküli változata, a bécsi jezsuita templom mintáját követi
- Il Gesu kiegészítve néhány Itáliától északra fekvő területen leterjedt elemmel

-> elmarad az Il gesuból a kereszthajó, a négyzet és a kupola.

- Nincsennek olyan falak és mellékterek, amelyek a korábbi időszak templomaiban a híveket gyakran elválasztották a papságtól
- A hajót fiókos dongaboltozat zárja le, és sodró lendületével előreviszi a tekintetet a szentély felé
- Kéttornyos homlokzat is változott az Il gesuhoz képest -> a torony jelzi az épület szakrális voltát, mintája feltehetőleg a salzburgi dóm és a bécsi jezsuita templom
- a középrész és a kétablakos oromzati felső rész hangsúlya határozottan barokk jellegű
- Az épület újszerűségét a jezsuita rend felfogása és igénye magyarázta: a meggyőzés és a térítés új eszközeit keresték

9. Magyarországi jezsuita templomtípus változatai. Nevezzen meg és rajzoljon 3 példát. Milyen hatással volt a típus a korabeli templomépítészetre (szerzetesrendi és püspöki)?

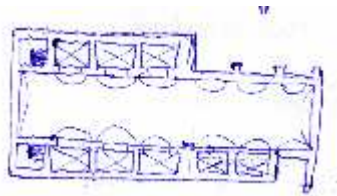
- A jezsuiták viszonylag egységes építészeti stílusa azzal magyarázható, hogy a terveket Rómába kellett küldeni egyeztetésre. A központban véleményezték és javaslatokat tettek.

Hatás: szinte minden épülő templom jezsuita mintát követ. A nagyszombati templom olyan szerencsésen fogalmazta meg a katolikus templomtípusát, hogy az több mint egy évszázadra érvényben maradt más szerzetesrendek, sőt nem szerzetesi templomok számára is.

- A rend Nagyszombatról terjesztette ki befolyását Pozsonyban át Győr felé. Jelentőségben is a nagyszombati után következik a győri jezsuita templom és a rendház együttese.

Korabarokk:

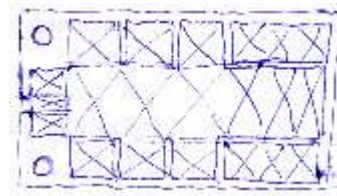
nagyszombati jezsuita templom: mintájára templomok egész sora épül az országban. Ezt a típust más szerzetesrendek is átvesszik. Kialakításában a római Il Gesu módosított kupolatér nélküli változataként megépült bécsi jezsuita templomot követi. A templom egyhajós teréből itt kétoldalt kápolnasor nyílik, melyek az Il Gesutól eltérően egymástól el vannak választva, és így az átjárók helyére a válaszfalakra kerülhetnek a mellékoltárok. A templomteret azonos szélességű, nyújtott téglalap alakú szentély zárja le. A főhomlokzat az északi középkori hagyományokat őrző kéttornyos megoldás. Az ilyen típusú templomok számos emlékének jellegzetes főhomlokzati eleme az ún. ?venetái? ablaksor (fejlődési vonala: Nagyszombat, Pozsony, Trencsén, Kassa, Eperjes)

Győr, Szent Ignác templom:

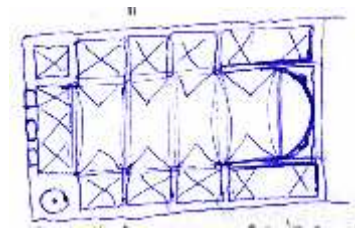
Mai Széchenyi-tér egykori tengelyében 1635-41-ig épült. Kialakításában a rend bécsi templomát követi, azonban alaprajza összefogottabb, a hajó és szentély szélességükhöz képest alacsonyak, reneszánsz térarányúak.

Kassa, Jezsuita templom:

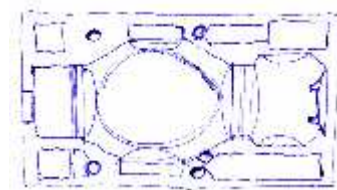
Középkori eredetű, 1657-től Báthory Zsófia építette az egyetemet befejeződő rendházépület mellett. Alaprajza a jezsuita alaptípust követi, 3-3 kápolnával bővített hajójával és az azonos szélességű szentélyével. Teremszerű, széles és alacsony hajója azonban még reneszánsz jellegű, éppúgy mint kéttornyos, síkban tartott, masszív, tömör, nyílásokkal alig áttört homlokzata.

Érett barokk:

Eger, jezsuita templom: a bécsi mintájára.

<-Debrecen, Szent Anna-templom: Kápolnasorral bővített hajója és rövid (íves záródású) szentélye a jezsuita templomtípus kialakítását követi

Buda, Szent Anna templom: 1740-től '62-ig építik. Centrális, lesarkított latinkereszt alaprajzának hosszabb szárait az előcsarnok és a négyzetes szentély, rövidebb szárait a téglalap alaprajzú oltárfülkék alkotják. Elliptikus kupola fedi. Külső tömege feszített arányú, karcsú kéttornyos homlokzata és a templomot lefedő nyeregtető nem tükrözi a belső centrális elrendezést; hosszhasas templomot sejtet.

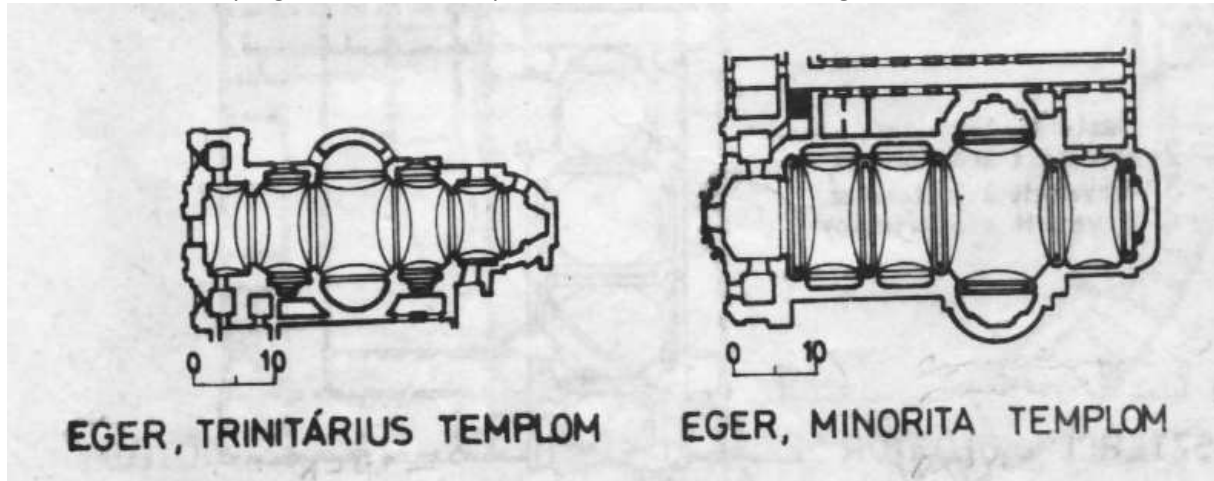
10. Nevezzen meg és elemezzen egy barokk templomot, ahol a Dietzenhoferek építészeti hatása kimutatható (Eger,...)

Eger, Minorita templom (1758-73)

- Kilian Ignaz Dietzehofer (cseh barokk mester) tervei alapján, Falk János, majd Nietschmann János építőmesterek vezetésével
- alaprajz: bővített centrális tér – latinkereszt jellegű forma
 - a kápolnafülkékkel bővített hajó első két boltszakaszához a harmadik félköríves keresztszárakkal bővítve csatlakozik, a teret végül enyhén ívelt záródású, téglalap alaprajzú szentély zárja le
 - lapos csehboltozatok illuzionisztikus freskókkal
- homlokzat: főhomlokzatának két tornya kifelé domborodó, fülkébe állított oszloppárokkal keretezett oromzatos középrész fog közre
- enetriőr: Kracker János Lukács oltárképei és Reinel Márton freskói
- hasonló: Prága, Óvárosi Szt Miklós tpl
 - homlokzatplasztika: markáns oszloppár egymáshoz nagyon közel
 - expresszív, többször meghajlított törtvonalú formák ~Borromini

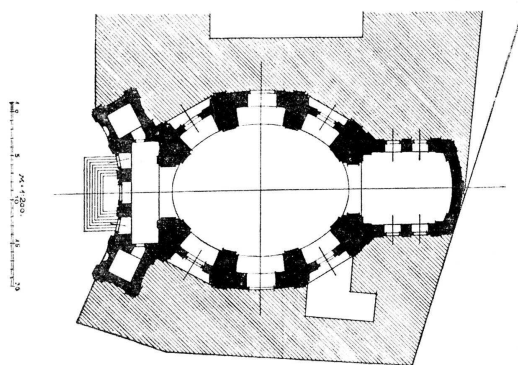
Eger, Trinitárius templom (1748-1770-es évek eleje)

- Alaprajza az egri minorita templommal együtt egyedülálló a magyar barokk egyházi építészetben: az előcsarnokot követő három boltszakaszos, középen félkörös keresztszárakkal bővített hajóját keskenyebb, összetett alaprajzú szentély zárja le.
- térforma: íves keresztszárnyakkal bővített középtér két irányban szimmetrikus
- tervező: valószínűleg Kilian Ignaz Dietzenhofer
 - egri templom és rendház Dolni Ročovi kolostoregyüttesével
 - és prágai Szt Katalin templommal való szoros rokonság

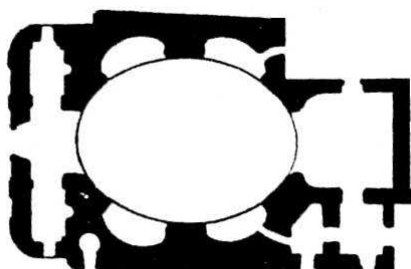
11. A magyarországi barokk építészet centrális alaprajzi típusai. Vázoljon és elemezzen legalább két példát

- Kastélyok szimm. Tengelyében elhelyezett, sokszorsoksögű, kupolával fedett dísztermepl: ráckevei, savoyai kastély
- Tengelye mentén enyhén megnyújtott centrális tér

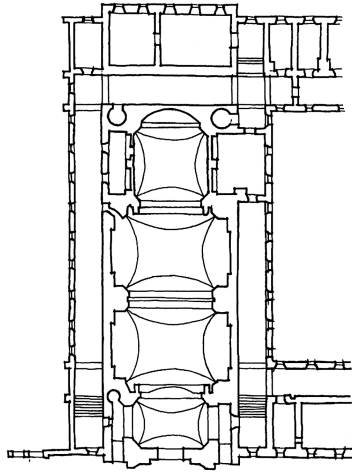
Pozsony, Szentháromság templom

- Janggl 2 bécsi templom kivitelezője volt
- szárazabb, leegyszerűsített, ovális alaprajz, valószínű szimbolikus (szentháromság), isteni tökéletesség formája.
- trinitárius templom
- tengely nyújtása az oltárral és előtérrel
- kereszttegelyben 2 nagyobb kápolna
- gazdag díszítésű felső – meghaljtított, 2 tornyos, volutás, de száraz homlokzat

Győr, karmelita templom, martin wittner

- itt kereszttegelyekben pillér, hossztegelyben oltár+előtér csatlakozik az ovális térhez
- tornyot nem hagyták el

1840-es évek:

kápolnasorral kísért hosszanti térszervezés háttérbe szorul – új eszme: egységes tér, nincs kápolnasor, helyettük támaszok között lapos fülkék + végigfutó párkány

- egyre gyakrabban alkalmaznak csehboltozatot

- eleinte 3, majd 2 szakaszos hajó – hegedű alakú alaprajz

pl: Szentgotthárd,

Pest, józsefvárosi kálvária

- kör alakú kápolna

- árkádsor

- mellvédes lépcső

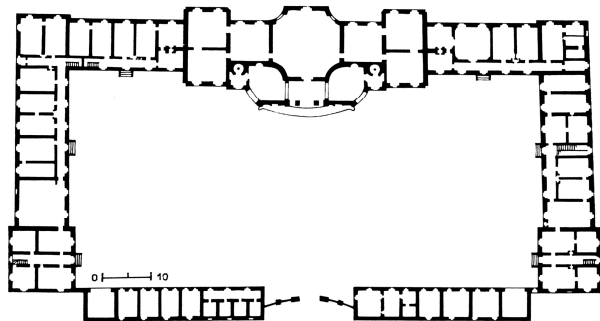
- hegyre menet Krisztus szenvedéseinek átélését szolgáló stáció

12. Milyen cour d'honneur-ös magyarországi kastélyelrendezéseket ismer? Mi a jellemző az építészeti kialakításukra? (alaprajz, tömegalakítás, főbb funkcionális egységek) 2 példa.

- cour d'honneur=díszudvar

Louis Le Vau alkalmazta először Versaillesben. A francia kastélyépítészettől terjedt el más országokba, főleg a barokk építészetben, ahol városra néző reprezentatív udvarként szolgált.

Általában 3 oldalról zárt, szárnyakkal körülvett, olykor a bejárat felől is épületszárny fogja össze.

A ráckevei Savoyai-kastély

- magáncélra készült, nincs hivatali vagy reprezentációs cél

- viszonylag kis méretek, földszintes, díslépcsőház és audencia terme nélkül.

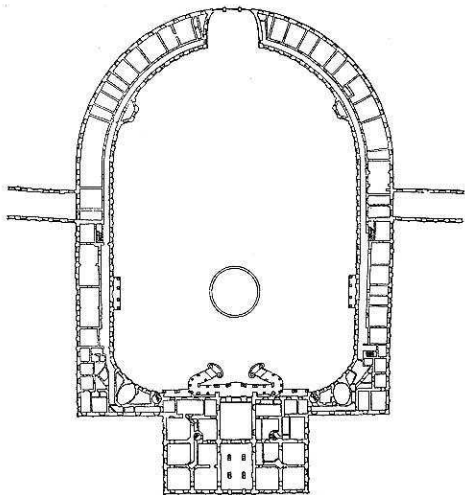
- alaprajza U alakú, + elől kerítés a cour d'honneur-höz

- főépület jól elkülönülő közp mag, szimmetrikus termek, centrumban kupolával

fedett 8szögű díszterem - ez a rész kb Vaux-le-Vicomte kastély alaprajza

- apartment double első haza példája – két teremsoros alaprajz, egymásból és kívülről megközelíthetők

- homlokzat középen leggazdagabb, amugy könnyed, ünnepélyes (olasz elemek)

A kastély alaprajza

Fertőd, Esterházy-kastély

- hatalmas franciakert + alkalmi és melléképületek sokaságával egészül ki két oldalt a cour d'honneur

- mesterséges vízesés és szökőkút

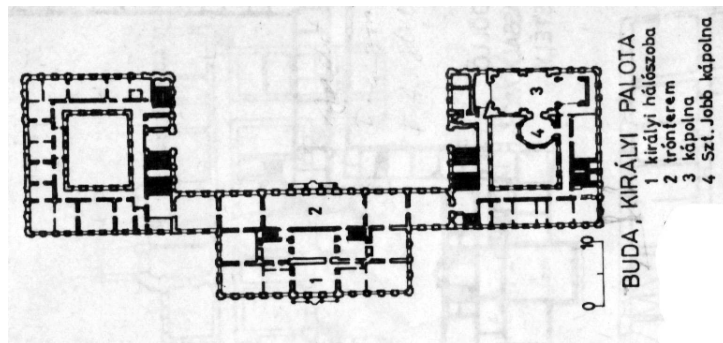
- hosszú egyenes utak szelik át a kertet, a tisztásokon kerti építmények

- kastély közelében muzikaház, opera, marionettszínház, képtár, télikert volt

- több napos ünnepségek helyszíne

13. Budai királyi palota barokk-kori kiépítése:

ELŐZMÉNYEK: Törökök alatt elpusztult királyi vár helyén 1715ben kezdődik el az újraépítés Hölbling és Prati tervezte négyszögletes épülettel, később ezt J.N. Jadot tervezte hasonló, négyszögletes, belsőudvaros palotarásszel, és ezeket összekötő szárnyal bővítették. Hillebrandt tervei alapján: díszudvar architektúrája, Szt. Jobb kápolna. -> Nyugatra néző cour d'honneurös három (manzárdtetős saroklízalitokkal tagolt) épületszárnyból álló palota. Főtengelyében a díszudvar felé a trónterem, a Duna felé a királyi pár hálósobája, melyeket kívülről kettős kupola jelzett. Az É-i tömb Ny-i traktusában volt a kápolna. JELENTŐS HATÁSSAL volt az ún. Grassalkovich-kastélytípus kialakítására. ~1900 Ybl Miklós, Hauszmann Alajos tervei szerint készül el a krisztinavárosi szárny, és az új dunai szárny.

14. A gödöllői Grassalkovich-kastély sajátosságai, típusalkotó jellege

(előzmények, alaprajz, tömeg- és térformálás, hatása)

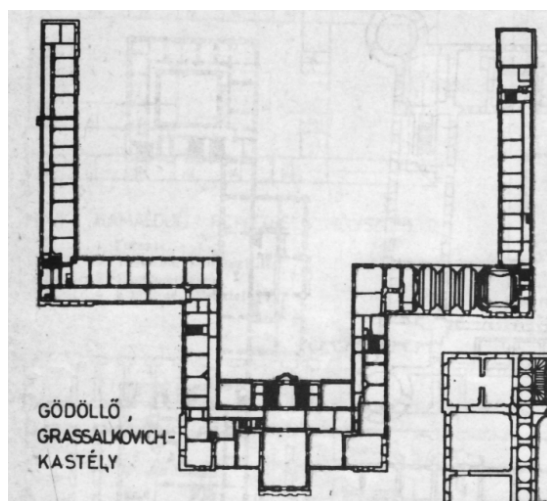
Nevezzen meg 3 további kastélyt, amely ennek a hatását tükrözi!

ELŐZMÉNYEK:

— korábbi példa: Gács Forgách kastély (ezt írtam le a füzetembe, de fogalmam sincs, hogy miért, talán a főhomlokzata hasonlít rá)

ALAPRAJZ, TÖMEG- ÉS TÉRFORMÁLÁS:

- 1744-47 közötti első periódusban Mayerhoffer András (1690-1771) közreműködésével alakult ki az U alaprajzú, sarokrízalitok nélküli, középrízalitos kastély
- 1751-58 között a budai királyi palota építésével párhuzamosan, feltehetően annak építészeinek (Jadot, Paccassi és Oraschek) tervei jelentősen bővítették
- az U alaprajzú, keresztszárnyakkal bővített kastély középszárnyát háromrízalitossá alakították át a francia mintáktól eltérően a COUR D'HONNEUR nem az érkezés irányában, hanem a KERTI OLDALON helyezkedik el (magyar jellegzetesség) A főépület szabadon álló, egyemeletes épület. Megtört U alakú szárnyaival kettős udvart fog közre. A díszudvar a főépület mögött a kertre nyílik.

HOMLOKZAT:

- a középrízalitos a földszint és az emeleti díszterem hármass nyílásrendszere töri át, páros oszlopokon nyugvó erkély díszíti, tört íves timpanon és kettős kupola zárja le („BABILON KUPOLA”)
 - Az utcai főhomlokzatot rízalit tagolja. A két szélső enyhe kiülésű, a középső kiemelkedik.
 - A főpárkány fölé magasodó három axisos középrízalitos törtvonalú, íves oromzat koronázza. A középrízalitos emeletén helyezkedik el a díszterem, amelyhez az udvar felőli traktusban a boltozott kapualj két oldaláról induló kettős kétkarú lépcső vezet.
 - Az udvari szárnyakat egy-egy háromtengelyes sarokpavilon zárja le.
 - a XVII: sz. végén és a XIX. sz. elején tovább bővítették, ami formáját az 1867-es Ybl Miklós-féle neobarokk átépítéskor kapta az épület (ez van a mai fotókon!)
- (A kastélyhoz tartozik még hatalmas park (Alsó és Felsőkertre osztva), Virágház, Kerti pavilon és egyéb gazdasági épületek.)

főhomlokzat

hátsó, kert felőli homlokzatrészlet

HATÁSA:

- francia kastélyépítészet nyomán kialakult ún. Grassalkovich-kastélytípus az egész országban elterjedt: Nagytétény, Pécel, Hatvan, Gács, Gernyeszeg, Bükkösd, stb.

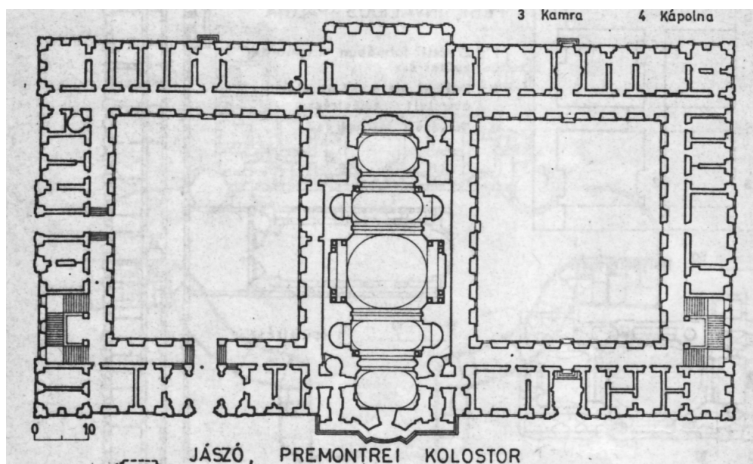
**15. Franz Anton Pilgram és a Mo.-i barokk kolostorépítészet megújulása.
Jellemezze a jászói premontrei és a szentgotthárdi ciszterci kolostoregyüttest!**
(alaprajzi elrendezés, tömegalakítás, templom térszervezés)

Franz Anton Pilgram (1699-1761)

- [magyarosan](#) Pilgram Ferenc ([Feldkirchen in Kärnten](#), 1699. július 7. – [Bécs](#), 1761. október 29.) [osztrák barokk rokokó](#) stílusban alkotó építész
- Ismertek művei [Csehországban](#), [Magyarországon](#) és Ausztriában.
- [Karintiában](#) született, [Szlovénia](#) közelében. Építészeti pályafutása a [Hardegg](#) melletti [Riegersburg-kastély](#) átépítésével kezdődött 1730-ban.
- Magyarországon először 1739-ben járt, amikor a [heiligenkreuzi apátság](#) a [szentgotthárdi ciszter monostor](#) új épületét építette és ehhez Pilgram terveit vették igénybe. A munkálatok [Szentgotthárdon](#) 1755-ig tartottak.
- Pilgram magyarországi tevékenységének jelentősebb alkotásai közé tartozik a [jászói premontrei](#) prépostság temploma, amit 1745 és 1765 között építettek.
- Az ő tervei szerint készült a [tatai](#) plébániatemplom 1751-től.
- Tervet készített a [váci](#) püspöki székesegyházhoz is, de végül nem az alapján épült fel.
- [Fertőrákoson](#) is tervezett egy palotát, egy másik híres alkotása [Bécsben](#) van.

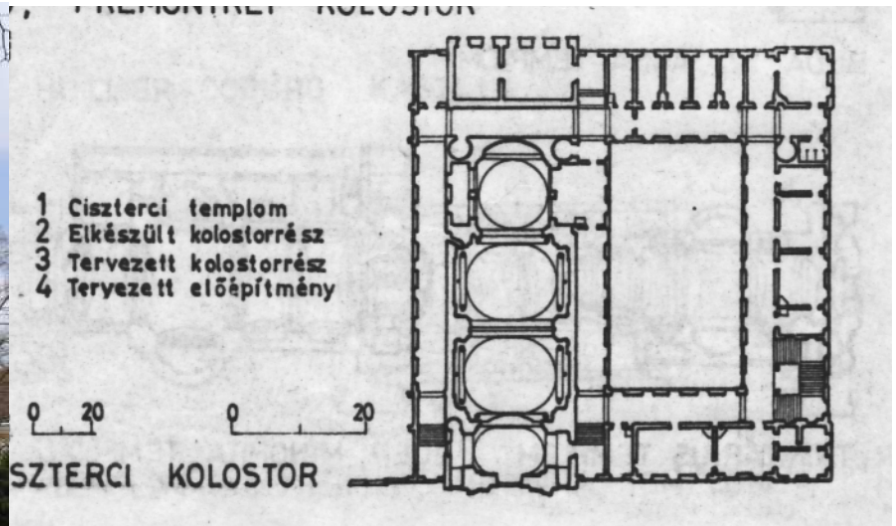
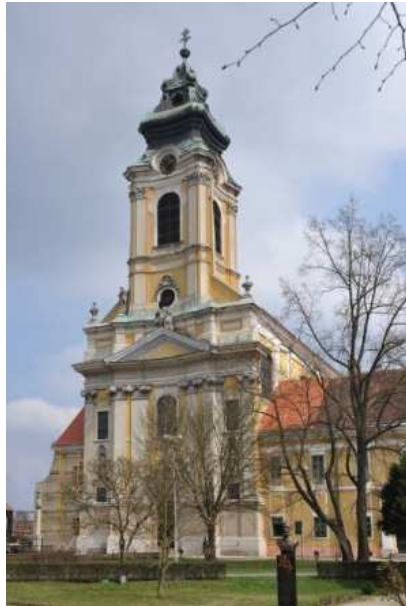
Jászó, premontrei kolostoregyüttes:

- 1745-65 között F.A. Pilgram tervei alapján Salzberger Antal építőmester
- XIII. sz.-ból szárm. többször átépített eredeti kolostor
- ALAPRAJZ: főtengelyben templom, mellette kétoldalt téglalap alakú udvar körüli szárnyak
- FŐHOMLOKZAT: két sarokrízalitos, „középrizalítát” kéttornyos, hullámzó felületű, plasztikus kialakítású templomhomlokzat alkotja.
- TEMPLOM SZERVEZÉS: a főtengely mentén elnyújtott, centrálisan szimmetrikus tér, három boltszakaszos (két szélsőben kápolnafülkékkel kísért, középsőben kupolával lezárt centrális térré bővülő) hajóhoz két végén bejárat ill. szentélytér csatlakozik
- „Borromineszk” - az egész épület Borromini hatását mutatja
- főoltára J.A. Krauss (1728-95) szobrász, oltárképek és falfestmények Kracker János Lukács festő művei (1762)

Szentgotthárd, ciszterci apátság:

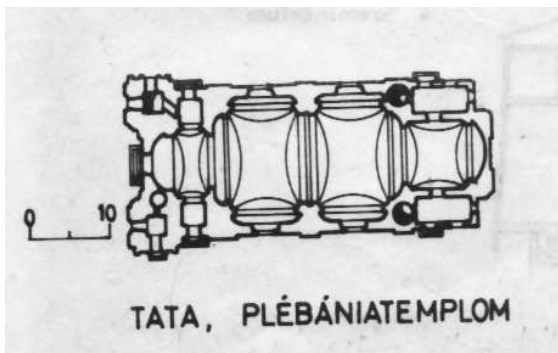
- 1740-ben kezdődött F. A. Pilgram tervei szerint (a XIII. sz. ban alapított ciszterci kolostor és későbbi castellum romjai mellett)
- ALAPRAJZ: jászóihoz hasonló elrendezésű, sarokrizalitos kolostor tengelyében, két belső udvar között helyezkedett volna el a konkáv főhomlokzatú templom
- 1740-46 közötti ütemben csak a kolostor déli része készült el
- TEMPLOM SZERVEZÉS: 1743-46 között a Dorfmeister és Gusner freskóival díszített egyhajós, 3 boltszakaszú, csehsüveg-boltozattal lefedett templom épült meg
- a templomtér egyes egységei tűnnek centrálisnak, ettől tűnik az egész annak
- FŐHOMLOKZAT: síkban megmozgatott homlokzat, egytornyos templomhomlokzata jelentős hatással volt a falusi barokk templomok kialakítására
- „kolostorkastély” típus megteremtője
- Története: 1732-ben az uralkodó VI. Károly az ausztriai Heiligenkreuz ciszterci kolostorának ajándékozta, azzal a kikötéssel, hogy újjáépítik. Az építtető apát, Robert Leeb a középkori maradványoktól független, teljesen új épületegyüttest kívánt megvalósítani. A terveket 1739-ben a bécsi, később felső-ausztriai tartományi építőmester Franz Anton Pilgram készítette. Az alaprajzi rendszer a nagy dél-német kolostorokat idézi, a fekvő téglalap alakú kolostorszárnyak középtengelyében, keresztben áll a templom épülete.
- Az építtető halála miatt a kolostornak csak a déli oldalához csatlakozó része készült el. A kétszakaszos, csehboltozattal fedett templom alaprajza hagyományos, a középtornyos homlokzat azonban már újszerű. A konkáv, hullámszó felületekből összeálló, mozgalmasságot keltő homlokzat a valóságosnál nagyobbak mutatja az épületet.

16. Fellner Jakab építészeti munkássága: a tatai, pápai plébániatemplom értékelése; az egri Líceum építészeti kialakítása

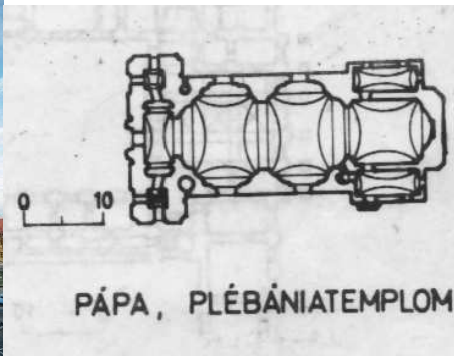
- Morvaországban született
- Fellner (1722-1780) a magyar barokk építészet egyik legvitatottabb egyénisége
- hatalmas munkásság, fontos építészeti szerep
- az életmű egy részét azonban feltételezésekre alapozták → kritika
- életművének átértékelése: vállalkozó, kivitelező kőművesmester, aki csak pártfogóinak jóindulata révén jutott nagy művekkel kapcsolatba, de mindig mások terveinek megvalósítójaként, kivitelezőjeként.
- Szerepe valószínűleg e két véglet között volt
- Képesítés nélküli építész volt, aki a helyi építőmesteri gyakorlatból kinőve vált sikeresen elismert, keresett szakemberré.
- Jelentős szerepe volt Tata, Pápa, Eger és Veszprém városképének kialakításában.
- Főleg az Esterházy grófok számára dolgozott
- Az első jelentős munkája a tatai római katolikus plébániatemplom
- A Gerl József bécsi építész által tervezett egri líceum építését 1765-ben vette át.
- Utolsó nagy alkotása a pápai plébániatemplom volt 1773-ban.

Tatai római katolikus plébániatemplom

- 1751-ben alapították
- Az **eredeti tervet a jeles bécsi építészről, Anton Pilgramtól rendelték meg**
- **a hosszan elhúzódó építkezést Fellner Jakab irányítására bízták**
- 1751. október 24.: alapkövetétel
- 1777: kész a két torony
- 1778: a toronyóra beszerelése
- Fellner Jakab 1780-ban meghalt, az épületet Grossmann József fejezte be 1784-ben.
- **A Pilgramra utaló vonások /a szentgotthárdival egyező kétszakaszos hajó és egy boltszakaszos szentély, a jászolhoz hasonló torony melletti oldalbejáratok és az ívelt főhomlokzat/ azt mutatják, hogy az alaprajzi forma lényegében változatlan maradt**
- **a felépítmény és a részletek viszont Fellner művei**
- **A kéttornyos templomot /a pápaihoz hasonlóan/ Grossmann József fejezte be.**
- **Az épület külső és belső díszítésében a későbarokk korszak népszerű ornamense, a levelekből font füzérdísz uralkodik, melyről e korszílus a copf elnevezést nyerte.**
- **A kétboltszakaszos, cseh süvegboltozattal fedett főhajóban a Szeplőtelen Szűz Mária (Mária Immakuláta), Szent Anna, Szent Márton és a Szent Család mellékoltárait helyezték el.**
- **A megszüntetett majki kamalduli remeteség templomának faragott sekrestyeszekrénye (1767) került ide, amely a rokokó bútorművesség remeke.**

Római katolikus nagytemplom (Szent István első vértanú), Pápa

PÁPA, PLÉBÁNIATEMPLOM

- barokk templom
- Fellner Jakab tervei szerint 1774-től
- A falképek Franz Anton Maulbertsch alkotásai.
- Esterházy Károly építtette
- Fellner 1780-as halála után Grossmann József irányította a munkálatokat, de 1785-ben ő is meghalt.
- A templom építését 1786-ban

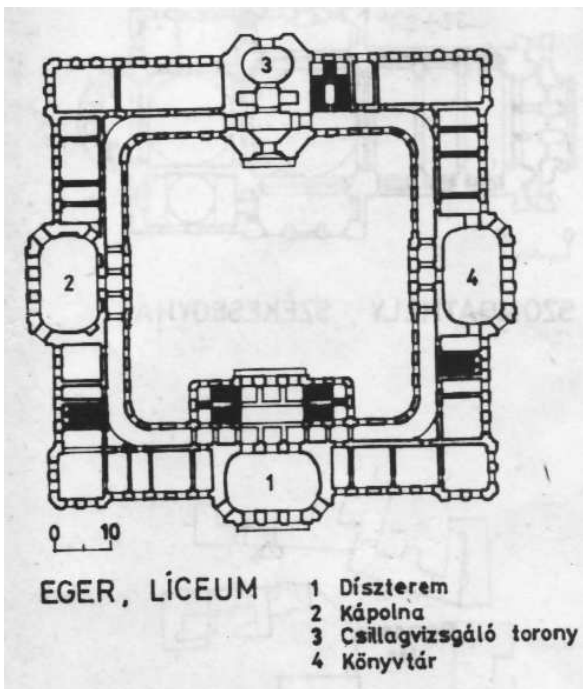
fejezték be

- mérete: 42x22 méter, tornyai 71 méter magasak
- Kialakítása: a mértéktartó felületképzés, a copf díszítő elemek
- klasszicizálásra való törekvés
- A timpanonos attikával és szobordíszes oromzattal lezárt közép-részt főhomlokzatot két, a sisak alatt oszlopokkal áttört torony fogja közre.
- A templom belső falképeit Maulbertsch festette.

Líceum, Eszterházy Károly Főiskola, Eger

mennyezetét Franz Sigrist hatalmas freskója díszíti

EGER, LÍCEUM

- 1 Díszterem
- 2 Kápolna
- 3 Csillagvizsgáló torony
- 4 Könyvtár

- barokk stílus
- rokokó díszítőelemek ékesítik, kivéve a bazilika felé forduló főhomlokzatot, amelyet a kezdődő klasszicizmus jellemez
- A főhomlokzat hármaskapuján belépve ovális kapucsarnokba jutunk, majd a kétkarú lépcsőházba.
- Az első emeleten a főlépcsővel szemben nyílik a díszterem,
- A líceum terveit a hatvanas években előkerült levéltári források szerint a bécsi Joseph Ignaz Gerl készítette (1762).
- Amikor a tervek elkészültek, a püspök felbontotta a szerződést Gerlrel, és Fellnert bízta meg a kivitelezéssel
- A mai épület - a főhomlokzat ornamentikáját, néhány boltozatot és egyes megnövelt méretű ablakokat nem tekintve - Gerl elképzeléseit mutatja
- Főhomlokzat: Fellner klasszicizáló formakészlete, fesztonos díszítőmunkái

és az eredetileg tervezett íves szemöldökdíszek helyére állított **háromszögű timpanonjai**

- **éles ellentétet mutat az oldalhomlokzatokkal, amelyeken még Gerl - korábban kifaragott - rokokó motívumai és szemöldökformái szerepelnek.**
- **négyszögletes, belső udvaros tömbje a város központjában, szabadon áll.**
- **Mind a négy szárny traktusos-folyosós elrendezésű.**
- **Három szárny közepén ötfengelyes középrizalit**
- **a negyediken masszív, a csillagvizsgáló torony alapjául szolgáló rizalit áll**
- **A sarokrizalitok keskenyek, kevésbé hangsúlyosak**
- **A kétemeletes homlokzatok talapzatszerű, fugázott földszintből, kiemelt, de egyszerűen alakított piano nobileből, valamint alacsonyabb második szintből állnak.**
- **A középrizalitokat erkély, a többinél magasabb ablaksor, oromzat és súlyos manzárdtető hangsúlyozza. A középrizalitok belső terében a tervező reprezentatív tereket alakított ki: a főhomlokzat mögött a vizsgatermet, az egyik oldalon a könyvtárat, a másikon pedig a kápolnát. Mindhárom terem a második szintet is elfoglalja.**
- **A hátsó homlokzaton a csillagvizsgáló uralkodik. Koronázó része az obszervatórium kupolája. A torony jól beleilleszkedik a homlokzat architektúrájába, s kiemelkedő tömege ellenére a főhomlokzat képében nem jelenik meg, azt nem zavarja.**

17. A szombathelyi székesegyház és előterének építészeti együttese.

Klasszicizáló későbarokk formálás és részletképzés.

- Szily János püspök megbízásából készült a szombathelyi székesegyház épületegyüttese: püspöki palota, szeminárium és az Eölbey-ház
- **Püspöki palota:** (1778-83) U-alaprajz, pozsonyi prímási palotához hasonló, még inkább nyugodt, plasztikát kerülő főhomlokzatát itt már csak a középrizalitot lezáró attika élénkíti. A II. világháborúban északi oldalszárnyának 4 axisos része elpusztult.
- **Székesegyház:** (1791-97)
 - az épületegyüttes súlyponti épülete, Hefele utolsó műve
 - alaprajz: a kápolnafülkés, 3 boltszakaszos hosszházhoz keresztszárnyakkal bővített, kupolával lezárt négyzeti tér és félköríves, kupolával fedett szentély csatlakozik
 - homlokzat: főhomlokzatán a magas sisakú, karcsú toronypár timpanonnal lezárt klasszicizáló jellegű, kétszintes, oszlopos középrészt fog közre
 - enteriőr: a Maulbertsch és Wintelhalter díszítette pompás belső a II. világháborúban elpusztult.

